

هۆشیاری سیاسی لای گەنجان (توێژینه‌وه‌یه‌کی شیکاریه)

دانا فاضل محمد^١، طاهر حسۆ زێباری^٢

^١ به‌شی کۆمه‌ڵناسی، کۆلیژی ئاداب، زانکۆی سه‌لاحه‌دین، هه‌ولێر، هه‌ریمی کوردستان، عێراق

Corresponding author's e-mail: danafazil@gmail.com

پوخته:

له سه‌ره‌تای ته‌مه‌ندا پێگه‌یان‌دنی کۆمه‌ڵایه‌تی و سیاسی له‌ناو خێزاندا ده‌ست پێده‌کات و ئاراسته و بیرورای باوان ده‌گوازرێته‌وه بۆ منداڵه‌کان، پاشان خۆتێندنگا به‌شداری له‌و پێگه‌یان‌دنه‌دا ده‌کات له‌رێی پیدانی زانیاری و بنه‌ماکانی بیرکردنه‌وه و بیروپراو هه‌لسوکه‌ته‌وه، هه‌روه‌ها سیستمی پیاده‌کراوی به‌رپوه‌بردنی خۆتێندنگا (دیموکراتی، دیکتاتۆری، هاوبه‌شی) ده‌بێته به‌شێکی گرنگ له‌هه‌لبژاردنی ئاراسته‌ی ژیان، دواتر دامه‌زراره‌کانی تری کۆمه‌ڵگا کاریگه‌ری خۆیان له‌سه‌ر که‌سه‌تی تاکه‌کان داده‌نێن، ئه‌و ئاراسته‌یه‌ش به‌هۆشیاری سیاسی تاک ناسراوه، واتا تا زانیاری و رۆشنیبری سیاسی زۆرتر بێت ئاستی هۆشیاری سیاسی با‌لاتر ده‌بێت.

ته‌کنۆلۆژیا و به‌تایبه‌تی سۆشیاڵ میدیا گرنگی زۆریان به‌هۆشیاری سیاسی لای گەنجان داوه‌و گه‌یشتوونه‌ته ئه‌و رایه‌ی که‌ شیوازی کاریگه‌ر بوونیان جیاوازی زۆری هه‌یه له‌ نه‌وه‌ی پێش خۆیان، به‌تایبه‌تی به‌هۆی هاتنه‌ ناوه‌وه‌ی ته‌کنۆلۆژیا و به‌کارهێنانی چالاکنه‌ی له‌ لایه‌ن گەنجانه‌وه، ئه‌مه‌ وای کردووه‌ نوخه‌ی سیاسی هه‌ولێ ئه‌وه‌ بدات سوود له‌م لایه‌نه‌ وه‌ریگری‌ت له‌ نموونه‌ی (باراک ئۆباما) و (دۆنالد تره‌مپ) که‌ توانیان پێی بگه‌نه‌ کۆشکی سه‌رۆکایه‌تی.

الملخص:-

التنشئة الاجتماعية والسياسية عملية ديناميكية يتدارك داخل الاسرة، فيها يتم انتقال الأفكار والاتجاهات من الآباء الى الابناء، بعد ذلك يأتي دور المدرسة ليشارك الاسرة في التنشئة من خلال إعطاء المعلومات وتغير المهارات وغرس الاتجاهات، إضافة الى ذلك فإن النظام الاداري المتبع في المدرسة (ديمقراطي، ديكاتوري، تشاركي) يتكون جزءاً مهماً من شخصية الفرد في يحدد مساره، ثم يأتي دور المؤسسات الاخرى ليضعوا بصمتهم فيها، فيتكون بذلك الوعي السياسي، بمعنى أنه كلما زادت المعلومات والثقافة السياسية إرتفت مستوى الوعي السياسي عند الافراد.

التكنولوجيا وبالاحص مواقع التواصل الاجتماعي عنده أهمية كبيرة في تكوين الوعي السياسي عند الشباب، ولكن هناك إختلاف بين درجة التأثير بهذه الوسيلة بين الشباب والجيل السابق، خاصةً بسبب الاستخدام المتواصل والفعال من قبلهم، هذا الذي أدى الى أن يستخدم مواقع التواصل الاجتماعي من قبل النخبة السياسية بغرض تحقيق أهدافهم من إمثال (بارك أوباما) و (دونالد ترمب) حيث إستطاعوا أن يصل بهم الى قصر الرئاسة.

گۆفاری زانکۆی هه‌له‌بجه: گۆفاریکی زانستی ئەکادیمیە زانکۆی هه‌له‌بجه ده‌ری ده‌کات	
به‌رگ	٥ ژماره ٢ سالی (٢٠٢٠)
رێککه‌وته‌کان	رێککه‌وتی وه‌رگرتن: ٢٠٢٠/١١/١٥ رێککه‌وتی په‌سه‌ندکردن: ٢٠٢٠/٥/١٢ رێککه‌وتی بلاوکردنه‌وه: ٢٠٢٠/٦/٣٠
نیمه‌بلی توێژه‌ر	danafazil@gmail.com
مافی چاپ و بلاوکردنه‌وه	© ٢٠٢٠ م.ی. دانا فاضل محمد، پ.د. طاهر حسۆ زێباری، گه‌یشتن به‌م توێژینه‌وه‌یه‌ کراوه‌یه له‌ژێر په‌زنامه‌ندی CCBY-NC_ND 4.0

Abstract

Sociological and political growth that occurs at the beginning of age originates from parent's thoughts, attitudes, and surroundings. The growth proportion that derives from school includes information, ideas, behaviors, and thinking basics. The school's regulation management and system also have a substantial role in choosing an individual's life tendency. Society institutions will also affect the personality of society members. These all result in the accomplishment of the attitudes, which recognized as political awareness. The rise of the political culture in society leads to the growth of political awareness.

One of the main concerns of technology and social media is political awareness among young people. The political engagement of the young generation significantly increased, because of technology development and utilizing it effectively by them, Political elites such as (Barack Obama) and (Donald Trump) to reach their destination have beneficially used this advancement.

کلیلی وشه کان:

۱- هۆشیاری سیاسی (الوعي السياسي - Political Awareness):-

بریتیه له به ئاگایی فیکری وسۆزداری مرؤف بو ئه و رووداوانه ی له ده ورور و جیهان به گشتی روودهدات، که توانای خویندنه وه و تیگه یشتنی خوئی هه بیته و به شیوه یه کی کرداری هه لویستی خوئی ده ربیریت.

۲- رۆشنیبری سیاسی (الثقافة السياسية - Political culture):-

بریتیه له کوئی زانیاری به رده ست له کۆمه لگادا سه باره ت به کارو پرۆسه ی سیاسی، که سه رچاوه یه کی سه ره کی یه بو دروست بوونی هۆشیاری سیاسی.

۳- پینگه یاندنی سیاسی (التنشئة السياسية - Political socialization):-

بریتیه له کرداری شاره زا کردنی تاک به سیستمی سیاسی ولات، بو ئه وه ی له سه ره ئه و بنه مایه هه لویست و بیرکردنه وه و لایه نگیری خوئی دیاری بکات و ببته هاو نیشتمانیه کی به سوود.

۴- به شداری سیاسی (المشاركة السياسية - Political participation):-

بریتیه له به شداری کردن له کایه سیاسیه کاندای له سه ره ئاستی (ده ولته ت، پارت، ریکخراو، که سی) به شیوه ی به شداری راسته وخو یان له رپی پینگه کانی په یوه ندی کۆمه لایه تیه وه.

۵- پینگه کانی په یوه ندی کۆمه لایه تی (مواقع التواصل الاجتماعي - Social Media):-

بریتیه دروست کردنی پینگه ی تایبه تی که سه کان له ناو پینگه کانی ئینته رنیت، به مه به ستی دروست کردنی په یوه ندیه کۆمه لایه تیه کان به شیوه ی ئونلاین و کارتیکه ری راسته وخو له گه ل یه کتری.

پیشه کی:-

بوونی هۆشیاری سیاسی لای گه نجان بایه خیکی تایبه تی هه یه له گه شه پیدانی کۆمه لگادا، له به ره ئه وه ی گه نجان به داینه مۆی گۆرانکاریه کان ناوده برین و ئومیدی توێژه کانی تر له سه ره ئه مان بونیاد ده نریت، هۆشیاری سیاسی له رینگه ی پینگه یاندنی کۆمه لایه تی و سیاسیه وه دروست ده بیته و هۆکاره کانی وه ک میدیا و سۆشیال میدیا و دامه زراوه سیاسی و ئابوری و کۆمه لایه تیه کان گه شه ی پێ ده دن.

ئهم توێژینه وه یه هه ول ده دات په یوه ندی نیوان چه مکه کانی (پینگه یاندن، رۆشنیبری، هۆشیاری، به شداری) سیاسی و سۆشیال میدیا

بدۆزیتتهوه، پاشان کاریگهری سۆشیال میدیا له سهر هۆشیاری سیاسی لای گه نجان به رهو کوی ههنگاو ده نیت، وه نهو بابه تانه چین که جینگه ی سه رنج و گرنگی پیدانیانه؟

ههروهها نه م تووئینه وهیه ههول ده دات سه رچاوه ی سه ره کی دروست کردنی په یوه ندییه که بدۆزیتتهوه، به واتای نه وه ی کام له وه چه مکهانه هۆکاری دروست بوونی نهوی تریانه له ئیستادا، وه نایا په یوه ندی نیوان هۆشیاری سیاسی و سۆشیال میدیا وه کو دوو چه مکی سه ره کی له چیدایه و کامیان کاریگه رییان له سه ره نهوی تر زیاتره و پیشبینیکردن بو داها توو چون ده بیت و کامیان کاریگه رییان زیاتر ده بیت.

یه کهم / هۆشیاری سیاسی (الوعي السياسي - Political Awareness):-

وشه یه کی لیکدراوه پیکهاتوهه له (هۆشیاری + سیاسهت)

۱-۱: هۆشیاری: - چه مکی هۆشیاری بریتیه له به کارهینانی عه قل به شیوه یه کی ریک و ته ندروست به مه به سته پیکهینانی روانین و هه لوئسته کان (آل طویرش، بدون سنة الطبع: ۶۱)، به پی نه م پیناسه یه هۆشیاری کرداریکی لۆژیکیه و هه لوئسته کان له سه ره بنه مای عه قلانیته دیاری ده کات.

مه به سته له هۆشیاری (الوعي - Awareness) وه کو چه مک بریتیه له ئاراسته و په رچه کرداری عه قلی، که له ریکه یه وه تاک هه سته به (بوونی خو ی، ژینگه ی چواردهور، ئینتیمای بو کومه له که ی) ده کات، له گه ل نه وه ی کرداره کان په یوه ندی کردن یارمه تی تاک ده دات که پروانیتته خو ی و توانای بینیی رۆلی که سانی تریشی هه بیت، ههروهها تیکه ل بوون له گه ل رۆلی که سان و ژینگه ی ده وره به ره جیکه سه ره کیه بو درکه وه تی هۆشیاری (غیث، ۱۹۹۰: ۸۸).

به م واتایه هۆشیاری کردانه وه ی عه قلییه بو روداوه کان، به لام له روانگه ی پیناسه ی زیباری که ده نیت: - "هۆشیاری بریتیه له په یوه ندی نیوان کارکردانه وه ی هه سته کان و لیکدانه وه لۆژیکیه کانیه وه وه له ئاستیکه به رزتردا لایه نه کان بیرکردنه وه و زاکی ره و خه یال و سۆزه کان تیکه لی ده بن" (زیباری، ۲۰۰۸: ۱۴۵)، لێزه دا هۆشیاری ئاستیکه بالاتری هه یه و بیجگه له وه ی سه رجه م کرداره عه قلییه کان وه ک (بیرکردنه وه، لۆژیک، زاکی ره، خه یال) له خو ده گریت، ئاماژه ی به لایه نی سۆزداری که سه کان داوه، و اتا مرؤف له ریکه ی عه قل و سۆزه وه وردتر له روداوه کان ده روانیت و شیکردنه وه ی قولتریان بو ده کات.

۲-۱: سیاسهت: - وشه ی سیاسهت له زمانه وانیدا واتای نه جامدانی کاریک به مه به سته چاککردنی، ههروهها به هونه ری به رپوه بردنی شار و ولات به کارهینراوه (طویرش، بدون سنة الطبع: ۲۱)، له فه رمووده ی پیرۆزدا ها تووه پیغه مبه ره (صلی الله علیه وسلم) فه رموویه تی: - (کانت بنو إسرائيل تسوسهم الأنبياء)(البخاري، ۲۰۰۲: ۸۵۶)، و اتا پیغه مبه ره کان به نوئیسرا ئیل سیاسه تیان ده کرد، به واتای کاروباره کانین بو به رپوه ده بردن.

شاره زایانی بیری سیاسی هاوده ننگن له سه ره کۆکردنه وه ی پیناسه کۆن و نوپیه کان له یه ک پیناسه ی گشتگیر که بریتیه له (سیاسهت بریتیه له حوکمرانی و به رپوه بردنی ده ولته و کومه لگاکان)(دیفرجیه، بدون سنة الطبع: ۷).

نه گه ر سیاسهت بریتی بیت له سه ره ره شتی کردن و به رپوه بردنی کاروباری خه لک به و پییه هۆشیاری ده بیتته پتووستیه کی گرنگ بو باش به رپوه چوونی نه و سه ره ره شتی کردنه، لێزه وه زانایانی کومه لناسی رایان وایه که سیاسهت یه کیکه له و سیستمانه ی که کومه لناسی لیکۆئینه وه ی لیده کات، ههروهها په یوه ندییه کی تیکه لوه هیه سه بارهت به ژینگه ی کومه لایه تی و دروست کردنی هۆشیاری سیاسی و پاشان پیکهاتنی رای گشتی (سعد، ۱۹۸۸: ۴۰).

وشه ی سیاسهتیش له پرووی میژوو یه وه هاوکاته له گه ل ده رکه وه تی ده ولته تی شاردا، و اتا تیپه راندنی قوناعی په یوه ندی له سه ره بنه مای خیل و عه شیرت به ره و قوناعی ده ولته تی مه ده نی هاوچه رخ، که واته سیاسهت بریتیه له به رپوه بردنی ده ولته به پی یاسا و ده ستور و سیستمیکه دیاریکراو (أبراش، ۱۹۹۸: ۳۳).

له بهر نه وه سیاسهت باس له ده ولته ده کات که چون کار له کومه لگه ده کات، ههروهها گرنگی ده دات به روداوه سیاسیه کان له چوارچێوه ی ده ولته تدا (الاسود، ۱۹۸۶: ۱۳).

بەپێی تیگەیشتن لە پێناسەکانی سەرەوه سیاسەت بریتیه له سیستمی بەرپۆلەبەردنی دەولەت، ئەم کردارەش لە گەڵ دروست بوونی دەولەتی مەدەنیدا ئالۆتزر بوو دەوای ئەوێ سەرجهەم ئەندامان بەشدارییان هەیه له دارشتنی شتواری سیاسەتکردن لە دەولەتدا.

٣-١: **هۆشیاری سیاسی**:- کاتیک هەردوو چەمکی هۆشیاری و سیاسەت پێکەوه دین دەبێتە هۆشیاری سیاسی، که له ئەنجامی پێگەیانندی سیاسیهوه به دەست دەهێنرێت و کۆمەلگا له رێی بەکارهێنانی کۆمەلگەکانی هۆکاری جۆراو جۆرهوه به تاکەکانی دەگەیهنێت، بۆ ئەوێ لەداهاتوودا کاری سیاسی بکەن و بەشداری بکەن له چالاکی و ژبانی ئاسایی کۆمەلگەکان (إسماعیل، ١٩٩٧: ١١٧-١١٨).

کەواته هۆشیاری سیاسی بریتیه له کرداریک که تاک له رێههوه ههست به بوونی خۆی و دەورووبەرەکهی دەکات و ئاراسته و بۆچوونیک تابهتی دەبێت بۆ کاروباره گشتیهکانی کۆمەلگا (غیث، ١٩٩٠: ٨٨)، یان به واتایهکی تر حالهتیکه له بهناگایی فیکری و مروف ههست به خۆی و تواناو تیگەیشتن و شیکردنهوهکانی دەکات (الجیر، ٢٠٠٠: ٢٠).

له روانگهێ پێناسهکانی سەرەوه هۆشیاری سیاسی بریتیه له ههست کردنی تاکه به بوونی خۆی بهشتواریک له توانایدا ههبێت خاوهنی بیرو بۆچوونی تابهتی خۆی بیت، ئەمەش پێوانهیه بۆ بوونی هۆشیاری سیاسی.

هۆشیاری سیاسی لای تاک پێنج پێکهینهری سەرەکی ههیه بهم شتوازه:-

١- روانینیک گشتگیر بۆ ژینگهێ کۆمەلایهتی و ئابوری و رۆشنیری و نیشتمانی و جیهانی.

٢- ههستیکی تیز بۆ بارودۆخی ناوخوای و دهرهکی و ههڕیمایهتی و جیهانی.

٣- ههست کردن به بهرپرسانیکی که پیک دیت له پابه‌ندبوون به بنه‌ما پۆزه‌تیغه کۆمەلایهتی و به‌های و نیشتمانی مروفایهتی.

٤- ههستی گۆرانکاری له گەڵ پاراستنی نه‌گۆره نیشتمانی و کۆمەلایهتی و به‌هایه‌کان (بکاره، ٢٠٠٠: ٩).

٥- به‌شداری کرداری له پرۆسه و چالاکیه جۆراو جۆره سیاسیه‌کاندا.

بوونی هۆشیاری سیاسی به هه‌موو ئاسته‌کانیهوه بوونی توانایه‌کی باشتر ده‌دات به خاوه‌نه‌کهی که بتوانیت شیکردنه‌وه بۆ روداوه‌کان بکات، به‌دوور له هه‌ست و سۆز و کاریگه‌ریه‌کانی دەورووبەر و به‌شپۆهیه‌کی بێلايه‌نانه‌وه له هه‌موو لایه‌نه‌کانی به‌باشی تیده‌گات، به‌جۆریک و تینایه‌کی ته‌واوی روداوه‌کانی لا دروست ده‌بیت و دروست لیان تیده‌گات، له‌بهر ئه‌وه هۆشیاری سیاسی بریتیه له دووباره‌ پیکه‌ستنه‌وهی بیرو بۆچوونه‌کان به‌ شتواریک که دیوی راسته‌قینه‌ی روداوه‌کان بخاته‌روو (الظاهر، ٢٠١٥: ١٨١).

به‌لام له سهرده‌می به‌رده‌ست بوونی به‌رفراوانی سۆشیال میدیا ئه‌و چه‌مکه‌ پتویستی به‌ فراوان کردن هه‌یه له‌بهر ئه‌وه‌ی مه‌به‌ست له هۆشیاری سیاسی بریتیه له "کارکردن بۆ زیادکردنی پله‌ی هه‌ست کردن لای تاک و کۆمه‌ل به‌ئاراسته‌ی دروستکردنی رۆشنگه‌ری بیرو دهرباره‌ی روداوه‌ سیاسیه‌کانی کۆمه‌لگا، سه‌ره‌رای شاره‌زابوونی هاو‌نیشتمانیبه‌ ئه‌رک و مافه‌ سیاسیه‌کان و ئه‌و روداوه‌ سیاسیه‌کانی له‌دووربه‌ری رووده‌دات (زیباری، ٢٠٠٨: ٩٤).

پاشان له‌گه‌ڵ زیادبوونی بواره‌کانی ژبان و به‌رده‌ست بوونی ته‌کنۆلۆژیا به‌گشتی و تۆره‌ کۆمه‌لایه‌تیبه‌کان به‌ تابه‌تی، بواره‌کانی هۆشیاری سیاسی فراوانتر ده‌بیت به‌وه‌ی بریتی ده‌بیت له "هه‌ستپیکردنی تاک بۆ بارودۆخی ناوخوای و ناوچه‌ی و نێوده‌وله‌تی، له‌گه‌ڵ زانیی کیشه‌ جیاوازه‌کانی سهرده‌م و ئه‌و هێزانه‌ی کاریگه‌ریان هه‌یه له دروستکردنی بریاری نیشتمانی و جیهانی و وردبوونه‌وه له روداوه‌کان به‌مه‌به‌ستی شیکردنه‌وه و دۆزینه‌وه‌ی پێشینه‌وه بواره‌کان و کاریگه‌ریه‌کانی، سه‌ره‌رای زانیی دابونه‌ری و رۆشنیری و زانست و یاسا‌کانی سهرده‌م که له‌ چوارده‌وری روداوه‌کان کۆبونه‌ته‌وه، له‌گه‌ڵ شاره‌زایی له‌ چه‌مک و زمانی سیاسی و ئه‌ده‌بی و زانستی، بۆ ئه‌وه‌ی توانای خۆپێندنه‌وه‌ی گوتارو شیکردنه‌وه‌ی پرۆژه‌کانی خه‌لکانی تر و توانای هه‌لسه‌نگاندنی هۆکاری سه‌رکه‌وتن و شکستی پرۆژه‌ گۆرانکاریه‌کانی هه‌بیت" (القاسم و أحمد، ٢٠١٧: ١٥٢).

به‌ سوود بینن له‌و پێناسانه‌ پێناسه‌ی ئیجرائی ئەم توێژینه‌وه‌یه بریتیه له:-

هۆشیاری سیاسی بریتیه له به‌ناگایی فیکری و سۆزداری مروف بۆ رووداوانه‌ی له‌دووربه‌ر و جیهان به‌گشتی رووده‌دات، که توانای خۆپێندنه‌وه‌ی تیگه‌یشتنی خۆی هه‌بیت و به‌ شپۆهیه‌کی کرداری هه‌لویستی خۆی دهریبریت.

دووهم / رۆشنیبری سیاسی (الثقافة السياسية، Political culture):-

رۆشنیبری سیاسی بریتیه له کۆکراوهی بیروباوهرو بهها سیاسیه باوهکانی کۆمه‌لگا، که جیای ده‌کاتهوه له کۆمه‌لگانی تر و جۆریک له ریکوپیکی و گونجانی کۆمه‌لایهتی بۆ تاکه‌کان دروست ده‌کات، له قونای سهره‌تادا به‌ریگه‌ی کرداری پینگه‌یانندی سیاسی ده‌گوازیته‌وه بۆ نه‌وه‌کانی تر (سال، ۱۹۸۳: ۵۵)، به‌لام دواتر که‌سه‌کان خۆیان ده‌بنه سهرچاوه‌ی دروست کردنی رۆشنیبری سیاسی، کاتیک راو بۆچوون و هه‌لۆیسته‌تایه‌تیه‌کانیان په‌خش ده‌که‌ن و خه‌لکێک پێی کاریگهر ده‌بن، به‌تایبه‌تی ئه‌گهر له پله‌و ئاستیکدا بێت که قسه‌کانیان جێی بایه‌خی به‌شیک له جه‌ماوهر بێت.

له‌روانگه‌یه‌کی تره‌وه رۆشنیبری سیاسی پیناسه‌ ده‌کریت به‌وه‌ی که "بریتیه له به‌ها و بیروباو بۆچوون که به‌هۆیه‌وه تاک هه‌لۆیسته‌کانی سه‌بارت به‌چالاکیه‌ سیاسیه‌کان ده‌رده‌بێت، به‌شیاویک بریتی ده‌بێت له کۆکراوه‌ی سهرجه‌م ئاراسته‌کانی سه‌بارت به‌و سیسته‌م سیاسیه‌ی که ولات به‌ریوه‌ ده‌بات (Almond, ۱۹۸۹: ۱۲).

ساموئیل هنتنگتۆن ده‌لێت:- رۆشنیبری سیاسی بریتیه له بیروباو سروشتیه‌کان ده‌ریاره‌ی نیشانه‌ و به‌هاو مه‌به‌سته‌ سیاسیه‌کان و هه‌روه‌ها ژبانی خه‌لک، که سیسته‌می سیاسی ئیستا پیک ده‌هینیت، هه‌موو ئه‌مانه‌ش به‌شیکن له سیسته‌می گشتی کۆمه‌لگا (ناجی، ۱۹۹۸: ۱۴۴).
ئهم به‌ها و بیروباو بۆچوونانه‌ که به‌ رۆشنیبری سیاسی ناسراوه به‌شیکه له رۆشنیبری گشتی کۆمه‌لگا و له رینگه‌ی پینگه‌یانندی کۆمه‌لایه‌تی و سیاسیه‌وه به‌هاو هه‌له‌گه‌شتیه‌کانی ده‌گوازیته‌وه بۆ نه‌وه‌کانی دوا‌ی خۆی.

به‌پێی رای (Almond & Verba) رۆشنیبری سیاسی به‌ پێی ئاراسته‌وه‌ه‌لۆیسته‌کان (۳) جۆری هه‌یه (Almond, ۱۹۸۹: ۲۲):-

۱- رۆشنیبری کلاسیکی (Parochial Culture):- ئهم جۆره‌یان به‌ لاوازی هه‌ست پیکردن ده‌ناسرێته‌وه سه‌بارت به‌ ده‌رهاویشه‌کانی سیسته‌می سیاسی.

۲- رۆشنیبری ملکه‌چی (Subject Culture):- لێره‌دا ئاراسته‌وه‌ه‌ست پیکردنی تاکه‌کان له ئاستیک بیه‌زدايه ، سه‌بارت به‌ کار و ئیشه‌کانی سیسته‌می سیاسی، به‌لام له‌به‌ر بۆ ده‌سه‌لاتی و که‌می کاریگه‌ریان ملکه‌چی سیسته‌مه‌که‌ بوون.

۳- رۆشنیبری به‌شداریکردن (Participant Culture):- ئهم جۆره‌یان به‌ به‌هێزی هه‌لۆیست و ئاراسته‌ی تاکه‌کان ده‌ناسرێته‌وه، له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی باش له‌ ده‌رهاویشه‌کانی سیسته‌می سیاسی تیده‌گه‌ن و توانای وه‌رگرتن و په‌تکردنه‌وه‌یان هه‌یه به‌پێی ده‌سه‌لات و کاریگه‌ریان له‌سه‌ر کۆمه‌لگا. که‌واته ئاراسته‌که‌ له‌هه‌ر کۆمه‌لگایه‌که‌دا به‌ شیاویکه‌ که‌ له‌وانه‌یه‌ هه‌ر (۳) جۆره‌که‌ له‌یه‌ک کۆمه‌لگادا هه‌بێت، به‌ پێی جیاوازی چین و توێژ و ئاستی رۆشنیبری و توانای ئابوری و جیاوازی که‌سه‌کان، ئه‌مه‌ش وا ده‌کات که‌س و گروپه‌کان هه‌ر یه‌که‌یان به‌ جیا ئاراسته‌ی خۆیان دیاری بکه‌ن.

رۆشنیبری سیاسی له‌ رێی کرداری پینگه‌یانندی سیاسی ده‌گوازیته‌وه ئه‌ویش له‌ رێی خه‌زان و دامه‌زراوه‌ په‌روه‌رده‌یه‌که‌نه‌وه‌ ده‌ست پیده‌کات تاده‌گاته‌ که‌ناله‌کانی راگه‌یانندن و حه‌زبه‌ سیاسیه‌کان دواجاریش ده‌ولت، رۆشنیبری سیاسیش جاریکی تر ده‌بێته‌ سهرچاوه‌ی دروست بوونی هۆشیاری سیاسی، به‌و شیاوه‌یه‌ پینگه‌یانندن ده‌بێته‌ سهرچاوه‌ی رۆشنیبری و رۆشنیبری هۆشیاری سیاسی دروست ده‌کات.

سێیه‌م / پینگه‌یانندی سیاسی (التنشئة السياسية، Political socialization):-

پینگه‌یانندی سیاسی سهرچاوه‌ی سهره‌کی ده‌ستکه‌وتنی رۆشنیبری سیاسی و پاشان گه‌شه‌کردنی هۆشیاری سیاسیه‌، له‌به‌ر ئه‌وه‌ سه‌له‌کانی سهره‌تای ته‌مه‌ن گرنگی زۆریان هه‌یه له‌ بونیادنانی که‌سایه‌تی و دیاریکردنی ناسنامه‌ی که‌سی و کۆمه‌لایه‌تی تاکه‌کان. چه‌مکی پینگه‌یانندی سیاسی بۆ یه‌که‌مجار له‌ لایه‌ن (Herbert Hyma) له‌ ساڵی ۱۹۵۹ له‌ کتێبه‌که‌ی به‌ ناونیشانی (Political socialization) ناوی هیناوه‌ و پیناسه‌ی کردووه به‌ (فێرکردنی تاکه‌ به‌شیاوه‌ کۆمه‌لایه‌تیه‌کان له‌ رینگه‌ی سهرجه‌م دامه‌زراوه‌کانی کۆمه‌لگاوه‌ بۆ ئه‌وه‌ی له‌ رووی ده‌روونی و هه‌لۆکه‌وته‌وه‌ بتوانیت له‌گه‌ل ده‌روبه‌ر بگونجیت) (Bender, ۱۹۶۷: ۳۹۰).

به‌پێی ئهم پیناسه‌یه‌ پینگه‌یانندی سیاسی کرداری خۆگونجاندنه‌ له‌گه‌ل به‌شه‌کانی کۆمه‌لگا، به‌لام به‌پێی پیناسه‌ی (رسول) ده‌لێت:- "بریتیه

له کرداری فێرکردن و راهێنانی تاک بۆ ئەوێ بێتە ئەندام له کۆمه‌نگه‌یه‌کی سیاسی دیاریکراو، پاشان له‌و بواره‌دا کار بکات و بێتە که‌سیکی سیاسی" (رسول، ۲۰۱۶: ۹۶)، به‌پێی ئەم پێناسه‌یه‌ پێگه‌یانندی سیاسی ئاماده‌کردنی تاکه‌ بۆ ئەوێ بێتە که‌سیکی سیاسی و به‌شدار بێت له‌ کایه‌ سیاسیه‌کاندا.

به‌لام پێگه‌یانندی سیاسی لای (الاسود) بریتیه‌ "له‌و کرداره‌ی تاک شاره‌زا ده‌بێت له‌ سیستمی سیاسی و له‌و پێوه‌وه‌ بریاری ئاراسته‌ی سیاسی خۆی ده‌دات و هه‌لئۆیستی سه‌باره‌ت به‌ دیارده‌ سیاسیه‌کانی بۆ دروست ده‌بێت" (الاسود، ۱۹۸۶: ۲۸۵)، به‌پێی ئەم پێناسه‌یه‌ بێجگه‌ له‌ زانیی مه‌عریفی و حه‌زی ناخ و هه‌لئۆیستی کرداری خاڵیکی تری زیاد کردوووه‌ که‌ بریتیه‌ له‌ شاره‌زایی له‌ سیاسه‌ت و سیستمی سیاسی، ئەم کاره‌ش له‌ رێی که‌ناله‌ جو‌راو جو‌ره‌کانی کۆمه‌نگاه‌وه‌ به‌ شێوه‌ی نه‌خشه‌ رێژیه‌کی ورد نه‌نجام ده‌دریت.

-که‌ناله‌کانی پێگه‌یانندی سیاسی:-

پروژه‌ی پێگه‌یانندی سیاسی، له‌ رێی ئەم که‌ناله‌کانی خواره‌وه‌ به‌ که‌سه‌کان ده‌گات:-

۱-۳: **خیزان:-** ئۆگست کۆنت پێناسه‌ی خیزانی کردوووه‌ به‌وه‌ی که‌ (پێکهاته‌ی یه‌که‌مه‌ له‌ لاشه‌ی کۆمه‌نگادا و یه‌که‌مه‌ خاله‌ که‌ گه‌شه‌کردنی کۆمه‌لایه‌تی لێیه‌وه‌ ده‌ست پێده‌کات و تاک تیایدا پێده‌گات (بیومی، ۲۰۰۵: ۲۰)، هه‌روه‌ها "خیزان دامه‌زراوه‌یه‌کی گرنه‌گه‌ له‌ پێکهاته‌ی کۆمه‌نگادا و ئەو یه‌که‌ بچوکه‌یه‌ که‌ ئاوپێنه‌ی حاڵی کۆمه‌نگایه‌، له‌ به‌هێزی و لاوازی، یه‌گه‌رتووی و په‌رته‌وازی و کاریگه‌رییان له‌سه‌ر یه‌که‌تر هه‌یه‌، هه‌ر گۆرانکارییه‌ک به‌سه‌ر یه‌که‌کیاندا بێت راسته‌وخۆ بۆ ئەوی تریان ده‌گوازیته‌وه‌" (السلان، ۲۰۰۴: ۱۲۱).

له‌ گه‌ل ئەوه‌ی پێناسه‌ی زۆر و جیاوازه‌یه‌ بۆ خیزان، به‌لام هه‌مووان کۆکن له‌سه‌ر گرنه‌گی خیزان له‌ سیستمی کۆمه‌لایه‌تیدا که‌ کۆمه‌لایه‌تی کاری بنه‌ره‌تی له‌ کۆمه‌نگادا نه‌نجام ده‌دات و سه‌رچاوه‌یه‌کی سه‌ره‌کییه‌ بۆ پێگه‌یانندی کۆمه‌لایه‌تی و سیاسی و ئابوری، بێجگه‌ له‌وه‌ی هۆکاری چاندنی به‌ها و بێرکردنه‌وه‌وه‌ ره‌وش و هه‌لسوکه‌وتی تاکه‌کانه‌.

سه‌باره‌ت به‌ کاریگه‌ری باوان له‌سه‌ر منداله‌کانیان له‌ پێگه‌یانندی سیاسیدا، توئینه‌وه‌یه‌کی (Roberta S. Sigel) که‌ سالی (۱۹۶۸) بلاوی کردۆته‌وه‌ بۆی ده‌رکه‌وتوووه‌ که‌ تێروانیی نیکه‌تیه‌فانه‌ی باوان سه‌باره‌ت به‌ ده‌سه‌لات هۆکار بووه‌ بۆ ئەوه‌ی منداله‌کانیش هه‌مان بێروپایان بۆ دروست بێت، پێچه‌وانه‌که‌شی راسته‌ که‌ تێروانیی پۆزه‌تیه‌فانه‌ش به‌هه‌مان شێوه‌ گوازاوه‌ته‌وه‌ (Merelman, 1980: 463).

ناشکرایه‌ مندال له‌سه‌ره‌تای ته‌مه‌ندا حه‌ز ده‌کات لاسایی باوانی بکاته‌وه‌ له‌ لایه‌نگیری کردنی پارته‌یکی دیاریکراو، له‌مه‌وه‌ شێوازیکی بێرکردنه‌وه‌ی سیاسی سه‌ره‌تایی بۆ دروست ده‌بێت و باوک ده‌بێته‌ نمونه‌ی بالابۆ مندال و به‌هاو بۆچوون و ئاراسته‌کانی له‌وه‌وه‌ وهرده‌گریت (Davies, 1965: 10).

که‌واته‌ خیزان رۆلی به‌رچاوی هه‌یه‌ له‌ چه‌سپاندنی به‌ها و ئاراسته‌کان له‌ مندالدا له‌ریگای پێگه‌یانندی کۆمه‌لایه‌تی و سیاسیه‌وه‌، ناشکرایه‌ به‌ها و ئاراسته‌کان له‌رێی کرۆمۆسۆمه‌کانه‌وه‌ ناگوازیته‌وه‌ به‌ئێکۆ له‌ رێی گواستنه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تیه‌وه‌ ده‌دریت به‌ نه‌وه‌کان، ئەم کاره‌ش بۆ ئەوه‌یه‌ هاوئایه‌تیکی باش و به‌سوود به‌ره‌مه‌ بێت، ئەوه‌ی گرنه‌گه‌ له‌ سه‌ره‌تای ته‌مه‌ندا مندال فله‌تری نیه‌ له‌ وه‌رگرتنی زانیارییه‌کاندا به‌ تابه‌تی کاتیک له‌ رێی دایک و باوکه‌وه‌ بێت، ئەم بۆچوونه‌ش زانای کۆمه‌لناسی فه‌ره‌نسی (دۆراکیم) پشت راستی کردۆته‌وه‌ که‌ دایک و باوک رۆلێکی گرنه‌گیان هه‌یه‌ له‌ پێگه‌یانندی کۆمه‌لایه‌تی و سیاسی و سه‌رجه‌م لایه‌نه‌کانی تردا، ئەوه‌ش بۆ ئەوه‌ ده‌گه‌ریته‌وه‌ که‌ سه‌ره‌تای هه‌موو پێکهاته‌کانی شاره‌ستانیه‌ت له‌ خیزانه‌وه‌ سه‌رچاوه‌ی گرتوووه‌ (العکلی، ۲۰۱۳: ۱۵).

مندال تا ته‌مه‌نی پینچ سالی به‌ ته‌نها له‌ خیزان به‌رپرسه‌، به‌لام دوای ئەو ته‌مه‌نه‌ باخچه‌ی ساوایان و قوتابخانه‌ له‌ رێی مامۆستایان و پاشان هاوڕێپێنه‌وه‌ به‌شیک له‌ کاره‌که‌ ده‌گرنه‌ ئه‌ستۆ، که‌م که‌م تا دیت له‌سه‌ر حسایی خیزان دامه‌زراوه‌کانی تر پشکی خویان له‌ پێگه‌یانندی زیاد ده‌کهن.

۲-۳: خویندنگا: خیزان سروشتیکی نافهرمی ههیه له پینگه یاندنی کۆمه لایه تی و سیاسی ئابوری، دوای ئه و خویندنگا دیت ئه م پروسه یه درێژه پینده دات به وهی که سروشتیکی فهرمی ههیه له پینگه یاندندا و له جیاتی باوک و دایک مامۆستا رۆتی پێشهنگی ده بینیت، هه رچهنده که سێکه له دهر وهی باز نهی خیزان و نزیکه کان، که ئه مه ش ههنگاوی یه که مه بو تیکه لای بوون و گونجان له گه ل ژیا نی کۆمه لایه تی، نه ک ته نها به مه به ستی فیرکردنی زانست و زانیاری، به لکو به شیوازیکی راسته وخۆ و ناراسته وخۆ شاره زایی و بیروبوچوونه باوه کانی کۆمه لگا وهرده گریت و ده بیته به شیک له هه لسوکهوت و ژیا نی له داهاتوو و به پی ئه و ناراسته یه به شیک گه وهری ژیا نی به رپۆده بات (Anastasiu, 2011: 5)، له بهر ئه وه پینگه یاندنی سیاسی به شیکه له کرداری پینگه یاندنه گشته که، له بهر ئه وه هه موو کرداره کانی فیرکردن وهرگرتنی دابونه ریته کانی کۆمه لگا ده بیته کلتوریک و تاک به شیوهی جیاواز له قوتابخانه و دامه زراوه کانی تره وه وهریان ده گریت.

گرنگترین تایبه تمه ندی که خویندنگا جیا ده کاته وه له که ناله کانی تری پینگه یاندنی سیاسی بریتیه له وهی که یه که م دامه زراوهی فهرمی که تاک په یوه ندی پیوه ده کات، له و رپیه وه به هاو پیوه و یاسا کانی کۆمه لگا وهرده گریت و ده بیته بنه مای تیکه یشتنه کانی له داهاتوودا، له بهر ئه وه خویندنگا هۆکاری یه که مه بو پینگه یاندنی سیاسی، هه ر له بهر ئه وه شه زۆرینه ی حکومه ته کان خویندنیان تا ناستیکی دیاریکراو کردوو ته خورایی و به زۆر، نه ک ته نها بو بهر زکردنه وهی ناستی زانستی به لکو مه به ستیشیان پی پینگه یاندنی سیاسیه به شیوازیکی که خزمهت به و ناراسته و ریزه بکات که په پره وی ده که ن (هلال، ۲۰۱۵: ۱۶)، هه روه ها گرنگی پیدانی حکومه ته کان پانه ری تریشی له پشته وه یه له وانه بو ئه وهی هاو لاتی ه کی گو تریه ل و پی کیشه دهر بچیت و ببیته گرته بو داهاتوو سیستمی حوکمرانیه که ی.

له روهی کی تره وه ئه و سیستمه ئیداریه (دیموکراتی، دیکتاتۆری، هاو به شی) یه ی له خویندنگا کاندایه پیره و ده گریت راسته وخۆ له بیرو کرداری قوتاباندا ده چه سپیت و ده بیته بنه مای بیرو سیاسی کانی له داهاتوودا، سه ره رای ئه وهی راسته وخۆ هه ندیک له پرۆگرامه کانی خویندن وه ک (په روه دهی نیشتمانی، میژوو، ئاین، زمان، هتد) به شیک له کاری پینگه یاندنی سیاسی قوتابان ئه نجام ده دن (هلال، ۲۰۱۵: ۱۷).

۳-۳: راگه یاندن: راگه یاندن ناسراوه به ده سه لاتی چواره م ئه ویش له بهر زۆری کاریگه ریه که ی له ناراسته کردنی کۆمه لگا به گشتی و تاک به تایبه تی، به شیک گه وهره ش له په خشه کان سیاسهت داگیری کردوو و به راسته وخۆ و ناراسته وخۆ کاری پینگه یاندنی سیاسی ئه نجام ده دن.

هه ر له بهر ئه وه دهوتریت راگه یاندن رۆتی په یوه ندی سیاسی ده بینیت، سه ره رای ئه وهی به شداره له دارپشتن و پیکهینانی سیاسهتی راسته قینه له کۆمه لگا دیموکراتیه کاندایه که هۆکاره کانی راگه یاندن توانای ئازادی راده رپینیان هه یه سه بارهت به و باه تانه ی سه رنجی جه ماوه راده کیشیت، هه روه ها ئاوینه ی کۆمه لگایه سه بارهت به روداوه سیاسیه کان و ئه وه ش بریار به ده سه ته کانی سه رقال کردوو، له گه ل ئه وهی هۆکاره کانی راگه یاندن توانای دووباره ریکه سته وهی داواکاری و بیرو جه ماوه رپیان هه یه، جه ماوه رپیش بو دوو به ش پۆلین ده کرین، یه که میان جه ماوه رپیک نوخبه که گرنگی ده دات به روداوه کان و به ئاسانی کاریگه رپیان له سه ر دروست ناکریت، دوو میان جه ماوه رپیک گشتی که به ئاسانی کاریگه رپیان له سه ر دروست ده گریت و زۆرینه یان لایه نگیری سیاسیان نیه و گرنگی به باهت و به شداری سیاسی ناده ن (الغزی، ۲۰۰۹: ۱).

به لأم له ئیستادا سۆشیال میدیا که به راگه یاندنی نوئ ناسراوه، جه ماوه ری چالاکی بواری راگه یاندنی چه نده ها جار زیاد کردوو و هۆکاریکیشه به ده ستی نوخبه و خه لکی ئاسایی به ده وله مه ند و هه ژاره وه، له گه ل ئه وهی گه نجان زۆرتر چالاکترن، به لأم به ته مه نه کانیش بوونیان هه یه و خه ریکه کاره که ده گاته مندالانیش که ببه به شیک له چالاکوانه کان.

هۆکاره کانی راگه یاندنی ببنراو و بیستراو و نوسراو، هه روه ها راگه یاندنی کلاسیکی و سۆشیال میدیا و ئه لکترونیه کان به هه موو شیوازه کانیه وه بو دوو جوړ پۆلین ده کرین "راگه یاندنیک ئازادو سه ربه خو که گرنگی ده دات به کیشه سیاسی و ئابوری و ئاسایشی ولات و ئه گه ر که مه ترخه می کرد تووشی ره خنه ی هاو لاتیان ده بیته وه، جوړه که ی تریان راگه یاندنیک خواهناره و به راگه یاندنی فهرمی ناسراوه، ئه م جوړه یان گرنگی به نوخبه یه ک له جه ماوه ر ده دات و بیرو کۆمه لیک په خش ده کات و ئه وانی تری به لاره گرنگ نیه هه رچه نده ناستی هۆشیاری سیاسیشیان له ناستیکی به رزدا بیته" (الغزی، ۲۰۰۹: ۲).

هۆکاره کانی راگه یاندن به هه موو جوړه کانیه وه راگه یاندنیک جیهانیان پیکهیناوه و هه مووان به شدارن له په خش کردنی باه تی جوړاو جوړ و دواتر هه ر خۆشیان جاریک تر کاریگه ر ده بنه وه پی، به م شیوازه له ئیستادا سۆشیال میدیا بووته سه رچاوه یه کی سه ره کی بو روشنیاری

سیاسی.

۳-۴: ٲاین:- رۆٲی به رچاوی ههیه له چه سپاندنی به ها و بیروباوه رپه کان له ناو تاک و کۆمه لنگادا، ئەمهش هۆکارێکی گرنکه بۆ ئاراسته کردنی تاکه کان و دواجار ده بئته به شێکی گرنکه له پێکه یاندنی تاک که ئاراسته ی هه لسوکه وت و بیروبوچوونیان سه باره ت به سیاسه ت و سه رجه م بواره کانی تری ژیان ده کات.

به کورنی ده توانریت کاریگه ریه کان له م خالنه دا کۆبکری نه وه:-

-فێرکردنی تاک و کۆمه ل به و رینمایانه ی که ئاراسته ی هه لسوکه وت ده که ن.

-پێدانی چوارچێوه یه کی پێوانه یی به تاک.

-بانگه واز بۆ وه رگێرانی رینمایه ئاسمانیه کان بۆ هه لسوکه وتی کرداری.

-یه کخسته نی ره وشتی کۆمه لایه تی له نیوان چین و توێژه جیاوازه کاند (إسماعیل، ۱۹۹۷: ۵۴-۵۵).

ئاین رۆٲیکی گرنکه ده گێریت له کرداری پێکه یاندنی روچی و بیروباوه رپه تاکه کان هه ره له سه ره تای ته مه نه وه تا کۆتایی، به لام هه ره به وه نده نه وه ستاوه که ته نها له بواری بیروباوه ردا بمینتیه وه به لکو دواتر ده بئته بێرکردنه وه ی مرۆف و سه رچاوه یه کی سه ره کی بۆ بێر و بێرکردنه وه ی سیاسی (التابعی، ۱۹۸۵: ۲۳۵).

هه رچه نده ئاین به پێی سه رده م و شوین و ناوچه کان جیاوازی هه بووه له پێژه ی کاریگه ری له سه ره پێکه یاندنی تاکه کان، به لام ئەوه ی

هاوبه شه له هه موو باروودۆخه کاند ئەوه یه که یه کێک بووه له فاکتیره سه ره که یه کان له دارشته نی بێر که سه یتێ تاک و کۆمه لئه کان.

۳-۵: پارتیه سیاسیه کان:- پارتیه سیاسیه کان دامه زراوه یه کی بنه ره تین له سیسته می لیبرالیدا، هه رچه نده له سه ره تادا به شیک نه بووه له سیسته مه که، به لکو له گه ل پرۆسه ی هه لئێژارندا هاته کایه وه به مه به سه تی نوێنه رایه تی کردنی جه ماوه ره له شیوه ی لیژنه دا، پاشان لیژنه کان گه وره بوون و شیوازیکی هه میشه بیان وه رگرت و پارتی سیاسیان لی پیک هات (دوفرجیه، ۲۰۱۴: ۷۰).

به شیوه یه کی گشتی پارتی سیاسی ئامانجی گه یشتنه به ده سه لات له ولاته که ی خۆیدا بۆ ئەوه ی به رنامه کانی جێبه جێ بکات و ئامانجه کانی به دیبئیت، جا له ولاته دیموکراتیه کاند له رێی سندوقه کانی ده نگدانه وه هه ول ده دات، به لام له ولاتانه ی دیموکراتی ته نها دروشمه پارتیه سیاسیه کان سندوقه کان ته نها بۆ چاوه سه تی جه ماوه ره به کاردین و رێگی تر ده گرنه به ره بۆ ئەوه ی به هه ره شیوه یه کی بئیت بگه نه ده سه لات (رسول، ۲۰۱۶: ۱۰۳).

ئێستا له زۆرینه ی ولاتانی دنیا دا ده ستاوده ستی ده سه لات له نیوان پارتیه سیاسیه کاند ده کریت، ئەمهش گرنکی و کاریگه ریان ده رده خات، هه رچه نده به روکهش پارتیه سیاسیه کان له خه لکی به گشتی پیکهاتوووه و وای پێشان ده دن نوێنه ری جه ماوه رن، به لام له راستیدا له ناو هه موو پارتیکدا کۆمه لئیک زۆر که م خاوه نی راسته قینه ن و رێگه به کهس ناده ن بگه نه ئاستی بریار به ده ستی، هه ره ئەمانهش جه ماوه ره ته کنۆلۆژیاو سه رجه م هۆکاره کانی تر له به رژه وه ندی خۆیان به کارده هینن، پاشان هه ره خۆیان سه رچاوه ی راسته قینه ی په خشی ئەو شیوازه رۆشنیبری یه نه که ئاراسته ی پێکه یاندنی سیاسی ئەندامانی کۆمه لنگا دیاری ده که ن.

چوارهم/ به شداری سیاسی (المشاركة السياسية، Political participation):-

به شداری سیاسی ئامانجی سه ره کی زۆرینه ی سیسته مه سیاسیه کانه، به مه به سه تی وه رگرتنی شه رعه یه تی یاسایی و سیاسی و قبول کردنی له لایه ن هاوولتیا نه وه، به وهش ده توانیت حوکم بکات و کاره کانی به رپوه به ریت، چونکه پێچه وانیه ی ئەمه حوکمی که مینه یه، که نه ک شه رعه یه تی ناوخۆیی به لکو شه رعه یه تی نیوده وه لته تیشی ده که ویته به رپرسیار (أسعید، ۲۰۱۲: ۲۰۹).

به لام کاتیک دئینه سه ره خودی به شداری سیاسی ده توانین پیناسه ی بکه ین به "کۆمه لئیک چالاکي جۆراو جۆری هاوونیشتمانیان به مه به سه تی کاریگه ری دروست کردن له سه ره په یکه ری حکومه ت ئەنجامی ده دن" (Muntean, ۲۰۱۵: ۲۱)، به شیوه ی راسته وخۆ له سه ره ئەوانه ی رۆٲی جێبه جێکار ده بینن یان به شیوه ی ناراسته وخۆ له سه ره ئەوانه ی سیاسه ته کان داده رپژن، یه کێک له شیوازه باوه کانی به شداری

سیاسی بریتیه له دنگدان، به لأم به شداری سیاسی له وه زیاتر ده گریته وه به واتای هه موو جوړه چالاکیه ک که مه به ست پئی سیاسه ت کردن بیت، بۆ نمونه: - ئاماده بوون له بۆنه و روودای سیاسی، کارکردن له بهرزه وهندی پارتيک یان کاندیدیک، مال به خشین بۆ سه رخستی پروژه یه ک، له بهرکردن یان هه لگرتی نیشانه یه ک، سه ره پای به کاره پینانی ئه نته رنیت بۆ هه ر بابه تیکی سیاسی بیت (Muntean, 2015: 22). که واته به شداری سیاسی ده رنه نجای بوونی روشنیری و پینگه یاندنی سیاسیه، که گه یشتوته ناستی جو له ی کرداری، جا به راسته خوپی له رپی به شداری له کایه سیاسیه کاندای به کار و ئیشی مه یدان، یان له رپی ئونلاین به به کاره پینانی ئینته رنیت، بۆ روون کردنه وه ی زیاتر ده توانریت به شداری سیاسی بۆ (3) ناست و قوناغ دابه ش بکرتیت:-

1- **گرنگی پیدان:** - ئه م ناسته یه که م هه نگاهی سه رنج راکیشانی تاکه به ره و رووی کارتيک یان رووداوتيک یان ئاراسته یه کی سیاسی، سه ره تا بریتیه له حه زیک و له رووی سۆزدارییه وه جوړتيک له په یوه ست بوونی بۆ دروست ده بیت و هه لئوئسته سه ره تاييه کانی له سه ر بونیا د ده نیت. 2- **تیگه یشتن:** - دوا ی په یوه ست بوونی سۆزداری به هه لئوئسته و که سانیکه وه، هه ول دهادت له رووی عه قلیه وه تپی بگات، پاشان قه ناعه ت بکات، دوا ی ئه وه پاساوی بۆ بدوژنیه وه.

3- **به شداری کرداری:** - به جوړتيک له جوړه کانی هه لئوئسته وه هه ول دهادت به شداری بکات به شیوه یه کی کرداری له چالاکیه کاندای (زهرا، 2000: 288).

به پئی ئه م پۆلینه که سه کان به لایه نی سۆزداری سیاسه ت و ئاراسته کان هه لئوئسته یرن، پاشان به عه قل و لوژیک به لگه ی بۆ دروست ده که ن، دوا ی ئه وه کاتیک حه ز و پئوئسته یه کان زیاد ی کرد کردار یان به شداری سیاسیشی به دوا دای دیت.

ئه وه ی له ئیستادا قسه و باسی زوری له سه ره بریتیه له به شداری سیاسی له رپی چالاک (Online) و ئه نته رنیتیه وه، بۆ نمونه (پۆست کردن به نوسین یان به وینه، کۆمیت، لایک، شیرکردن) یان به هه ر شیوازيک بیت که جوړتيک له لایه نگیری و پائپشی تیا بیت، هه رچه نده زور بچوکیش بیت (Muntean, 2015: 23)، که ئایا به به شداری سیاسی هه ژمار ده کرتیت یان نا، له بهر ئه وه ی ئه نجامدانی چالاکیه کان له رپی ئه نته رنیتیه وه به هه موو جو مگه کانی ژياندا بلا و بووه ته وه. پینجه م/ به شداری سیاسی له رپی پینگه کانی په یوه ندی کۆمه لایه تیه وه:-

بابه تی به شداری سیاسی له رپی هۆکاره کلاسیکیه کانه وه ئاشکرایه و رای هه مووان وه کو یه که، به لأم کاتیک دپته سه ر هۆکاره نوئیه کان جیاوازی بیروبا دروست ده بیت که ئایا به شداری کردن تا چ ناستیک ده بیت، بۆ نمونه:- کۆمیت، نوسین و پیا هه لدان، دووباره په خش کردنه وه ی پۆستی ئه وانی تر، له وانیش که متر ئایا لایک بۆ بابه تیکی سیاسی ده بیت به شداری سیاسی، ئه مه ئه و بابه ته یه که جیاوازی له نیوان رای زانایان دروست کردوه (Muntean, 2015: 22).

سۆشیال میدیا وه ک چون له سه رجه م بواره کانی ژياندا سوودی لی وهرده گیریت، به هه مان رپژه یان زیاتر له سیاسه تدا سوودی لی وهرگیراوه و سیاسیه کان به رده وام به دوا ی گه رانن به دوا ی ئه و نه پینانه ی که له رپی سۆشیال میدیا وه کاریگه ری زیاتر له سه ر جه ماوهر دروست بکه ن، له بهر ئه وه ی رینگه یه کی خپراو کاریگه ر و تیچووی که مه و ئه نجامی راسته وخۆ دهادت به ده سته وه، له نمونه ی چالاکیه کانی ناو سۆشیال میدیا:-

-نوسینی کۆمیت له سه ر پۆستی که سانی تر.

-په خش کردنه وه ی لینکیکی نوی.

-دروست کردن و بلاوکردنه وه ی پۆستیکی نوی.

-دروست کردنی مائه رپکی تابه ت بۆ په خش کردنی پۆسته تابه تیه کان.

-په خش کردنی وینه و فیدیۆ (Kanagavel, 2011: 80).

سۆشیال میدیا جوړتيکی تری له به شداری سیاسی دروست کردوه، ئه ویش به شداری سیاسی به کۆمه ل و پپی ده وتریت (رای گشتی ئه لکترونی)، که بریتیه له رای زورینه ی جه ماوهر له کاتیک دیاریکراو سه باره ت به روداويکی دیاریکراو، که گفتوگو و قسه ی زوری له سه ر کراوه و

راسته و خو پهبهيوهسته به بهرژهوهندي و بههاي ئه و زورينهيه له جهماوه (فاضل، ۲۰۱۸: ۱۹۷).

ههروهها راي گشتي ئه لکتروني، و اتا دروست بووني راي گشتي له نيوان به شداربوواني توره کومه لايه تيه کان که زور جار سنوري جوگرافي و سياسي و زماني تپه راندوو و روداووه کان راي گشتي له سه ر ئاستي مرؤفايه تي بو دروست ده بئيت و به مهش چه مکی هاو لاتی جيهانی يان گه دووني هاتوته کايه وه و جيهانی له گونديکی بچوک بچوکت کردوته وه (فاضل، ۲۰۱۸: ۲۱۲).

له سه ره تاي ده رکه وتني سؤشال ميديا زانايان چالاکي (Online) يان به به شداری سياسي هه ژمار نه ده کرد، له بهر ئه وهی که سه کان به کرداری له گوره پاندا بوونيان نه بوو، به لام کاتيک زورينهيه کاره کانی جيهان به ئه نته رنئيت به رتوه ده چئيت ئه و بوچوونه لاواز بووه و هه موو چالاکيه کانی ناو گوره پان و ئه نته رنئيتيش به هه مان ئاست به به شداری کرداری له قه له م ده درئيت.

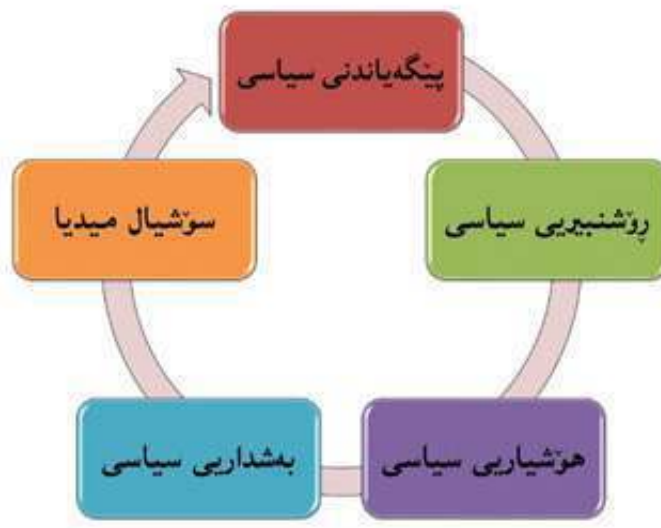
کوتایي:-

بوچووني کلاسيکی به شداری سياسي بریتی بوو له (به ئه ندام بوون له پارتيکی سياسي، دهنگدان، خو پيشان دان، ناره زايه تي، به شداری کرداری)، به لام له سایه ی سؤشال ميديا وه هوشیاری سياسي گه شه ی کردوو وه ئه و بوچوونه گورانکاری به سه ردا هاتوو و راي زورينهيه له سه ر ئه وه یه که چالاکي مهيدان و ئونلاين به به شداری هه ژمار ده کرئيت، ته نانته ئه گه ر به يه ک لايک پشتگيري له پؤستیک بکات، ئه مهش بازنه ی هوشیاری و به شداری سياسي زور فراوان کردوو وه هه موو ئه و تاک و گروپانه ی که دهنگ و رهنگيان نه بيستراوه ئیستا ده توان کيشه که ی خويان به جيهان بناسين و پشتيواني خه لکانتيکی زور له نه ته وه و کلتوري جياواز بو خويان رابکئيشن.

له ئیستادا سه رچاوه ی سه ره کی هوشیاری سياسي له پيگه يان دنی سياسي وه سه رچاوه ی گرتوو، که ئه ویش له رپی که ناله کانی وه ک (خيزان، خوئندنگا، راگه يان دن، ناين، پارتي سياسي) ئه و پرؤسه یه ئه نجام ده دات، هه موو ئه و ده رگا و لايه ناننه ی ده يانه ويئ هوشیاری سياسي تاک يان کومه لگا ده ستکاری بکه ن له م به شه وه ده ست پئیده که ن، پاشان پيگه يان دن رؤشنیاری دروست ده کات ئه ویش هوشیاری سياسي، که هه موويان کرداريکی لؤزيکی و سؤزداري و کردارين و ئه م (۳) به شه له پيکه اته يان دا بووني هه یه، پاشان هوشیاری رنئيه ی به شداری سياسي دیاری ده کات، به شدارانی سياسه تيش سؤشال ميديا وه ک هؤکارپیک به کارده هينن بو گه وره کردنی کاره کانين و ئه وهش بو شه رعيه ت دانی زیاتر به چالاکيه سياسي هه کانیان، که واته تا ئیستا سؤشال ميديا ئامرازه، به لام له وانه یه له داها توويه کی (۱۰) سالیدا بيئته سه رچاوه ی سه ره کی به شه کانی تر و ئه و نه خشه یه گورانکاری به سه ردا بئيت.

ئه نجامه کان:-

- ۱- پيگه يان دنی سياسي له خيزان سه رچاوه ده گرئيت و قوتابخانه و دامه زراوه کانی تر گه شه ی پي ده دن.
- ۲- پيگه يان دنی سياسي بریتی له پيدانی زانیا ر و رؤشنیاری سياسي و هه لئسوکه وته کان زیاتر بوچوونه کان ده چه سپينن.
- ۳- زانیا ر و رؤشنیاری سياسي تا زیاتر و هه مه ره نگ تر بئيت هوشیاری سياسي بالتر ده بئيت.
- ۴- تا هوشیاری سياسي زیاتر بئيت به شداری سياسي زیاتر ده بئيت.
- ۵- سؤشال ميديا شتوازی به شداری و کاریگه ر سياسي زور و هه مه جو ر و فراوان کردوو.
- ۶- گه نجان کارا کته ر سه ره کی به شداری سياسي ناو سؤشال ميديان.
- ۷- تا ئیستا سؤشال ميديا گورانکاری راسته قينه ی له سياسه ت کردندا دروست نه کردوو، به لام چاوه روا ن ده کرئيت له (۱۰) سالی داها توودا بيئته هؤکاری سه ره کی گورانکاری به کان.

سەرچاوه ئینگلیزیه کان:-

Anastasiu, Ionut, Family and School Understood as Agents of Socialization, (2011), Bucharest University of Economic Studies, Bucharest.

Aslam, , Salman, YouTube by the Numbers: Stats, Demographics & Fun Facts, (accessed on 2019, Jan. 6), omnicores, <https://www.omnicoreagency.com/youtube-statistics/>.

Bender, Gerald J., Political Socialization and Political Change, (1967), University of Utah on behalf of the Western Political Science Association, Salt Lake.

Davies, James C., The Family's Role in Political Socialization, (1965), American Academy of Political and Social Science, Pennsylvania.

Gabriel A. Almond & Sidney Verba, Political Attitudes and Democracy in Five Nations, (1989), Sage Publications, California.

Kanagavel,R.& Chandrasekaran,V., 'Creating' Political Awareness through Social Networking, (2014), Social Media Studies, V. 1.

<https://pdfs.semanticscholar.org/fa14/e9049ad32153627d79147cf61f755f4a2303.pdf>.

Merelman, Richard M., The Family and Political Socialization, (1980), University of Chicago Press, V. 42, <https://www.jstor.org/stable/2130469>.

Muntean, A., The Impact of Social Media Use of Political Participation, (2015), Aarhus University, Aarhus.

سەرچاوه عه ره بیه کان:-

أبراش، إبراهيم، علم الاجتماع السياسي، (١٩٩٨)، دار الشروق للنشر والتوزيع، عمان.
أسعید، مصطفى، التنشئة السياسية و دورها في البناء الديمقراطي، (٢٠١٢)، مجلة العلوم الانسانية، العدد ٢٤، جامعة محمد خيضر، بسكرة - الجزائر.

إسماعيل، محمود حسن، التنشئة السياسية، (١٩٩٧)، دار النشر للجامعات، القاهرة.

الاسود، صادق، علم الاجتماع السياسي، (١٩٨٦)، مديرية دار الكتب للطباعة والنشر، الموصل.

- البخاري، محمد بن إسماعيل أبو عبد الله، صحيح البخاري، (٢٠٠٢)، دار ابن كثير، دمشق.
- بيومي، محمد أحمد & ناصر، عفاف عبدالعليم، علم الاجتماع العائلي، (٢٠٠٥)، دار المعرفة الجامعية، الاسكندرية.
- التابعي، كمال، الاتجاهات المعاصرة في دراسة القيم والتنمية، (١٩٨٥)، دار المعارف، القاهرة.
- الجبير، أحمد إبراهيم، مبادئ العلوم السياسية، (٢٠٠٠)، غير منشور، الجامعة المفتوحة، طرابلس، ليبيا.
- الشلان، عبدالله، موسوعة الأسرة - ج ١، (٢٠٠٤)، مؤسسة الكويت للتقدم العلمي، الكويت.
- الظاهر، نعيم إبراهيم، مدخل الى العلوم السياسية، (٢٠١٥)، عالم الكتب الحديث للنشر والتوزيع، عمان.
- العكيلي، جهاد كاظم، اثر وسائل الاتصال في السلوك الانتخابي وعلاقته بالتباين السياسي للأسرة، (٢٠١٣)، مجلة الباحث الاعلامي، جامعة، بغداد، العدد ٢٢.
- الغزي، ناجي، دور الاعلام في الاتصال السياسي وأثره على الجمهور، موقع الحوار المتمدن، تاريخ الزيارة (١٦ نيسان ٢٠١٩)، <http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=159303&r=0>
- أبو القاسم، ليلى عيسى & أحمد، ناصر زين العابدين، مفهوم وأهمية الوعي السياسي تجاه الدولة والمجتمع، (٢٠١٧)، مجلة تكريت للعلوم السياسية، العدد ١٥٢. بكار، عبدالكريم، تحديد الوعي، (٢٠٠٠)، دار القلم للطباعة والنشر والتوزيع، دمشق.
- دوفرجيه، موريس، ترجمة: جمال الأطسي، (بدون سنة الطبع)، مدخل الى علم السياسة، دار دمشق، بيروت.
- ناجي، عبد الجبار ردمان، التنمية السياسية والقضية الديمقراطية في الدول النامية، (١٩٨٩)، رسالة ماجستير غير منشورة، جامعة الاسكندرية، كلية الآداب.
- رسول، عابد خالد، مسارات التنشئة السياسية في إقليم كردستان، (٢٠١٦)، مجلة جامعة التنمية البشرية، المجلد ٢، العدد ٣.
- زهران، حامد عبدالسلام، علم النفس الاجتماعي، (٢٠٠٠)، دار غريب، القاهرة.
- زيباري، طاهر حسو، النظريات الحديثة في علم الاجتماع، (٢٠٠٨)، دار الشروق، عمان.
- سالم، نادية حسن، التنشئة السياسية للطفل المصري، (١٩٨٣)، مجلة المستقبل العربي، العدد ٥٥.
- سعد، إسماعيل علي، دراسات في المجتمع والسياسة، (١٩٨٨)، دار النهضة العربية، بيروت.
- آل طويرش، موسى محمد، الوعي السياسي كعنصر أساس في بناء النظام السياسي الديمقراطي، (٢٠٠٩)، مجلة مركز المستنصرية للدراسات العربية والدولية، العدد ٢٨.
- غيث، محمد عاطف، قاموس علم الاجتماع، (١٩٩٠)، الهيئة المصرية العامة للكتاب، القاهرة.
- فاضل، مشتاق طلب، دور مواقع التواصل الاجتماعي في تكوين الرأي العام المحلي ٢٠١٤ - ٢٠١٧، (٢٠١٨)، مجلة تكريت للعلوم السياسية، العدد ١٢.
- دوفرجيه، موريس، ترجمة: جورج سعد، المؤسسات السياسية والقانون الدستوري، (٢٠١٤)، المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر والتوزيع، بيروت.
- هلال، رضا محمد، التعليم والتنشئة السياسية، (٢٠١٥)، معهد البحرين للتنمية السياسية، المنامة.